

ВЫСТАВАЧНАЯ ДЗЕЙНАСЦЬ БЕЛАРУСКАЙ ДЫЯСПАРЫ Ў ЧЭХАСЛАВАКІІ (1920–1930-Я ГГ.)

Фарміраванне беларускай дыяспары – складаны і супярэчлівы працэс, які адбываўся ў 1920-я – 1930-я гг. ХХ ст. Спадчына беларускага замежжа стала часткай гісторыі і культуры беларускай нацыі. Выдавецкая і выставачная дзейнасць беларускіх эмігрантаў з’яўляецца слаба даследаванай тэмай культурнага развіцця дыяспары, якая адлюстроўвае паспяховыя і важныя праекты палітычных і грамадскіх аб’яднанняў, накіраваныя на захаванне нацыянальнай ідэнтычнасці ў асяроддзі беларускага замежжа.

Адной з самых актыўных беларускіх арганізацый у Чэхаславакіі, якая прымала ўдзел у выставачнай дзейнасці на міжнародным узроўні, стала Беларускае Рада ў Празе. Рада спрыяла сацыяльна-псіхалагічнай адаптацыі эмігрантаў, праводзіла арганізацыйную працу па рэгістрацыі беларусаў у Чэхаславакіі, аказвала матэрыяльную і маральную дапамогу, займалася дабрачыннай і грамадскай дзейнасцю. Асноўныя гістарычныя крыніцы па дзейнасці Беларускай Рады ў Празе захоўваюцца ў фондах Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь і Беларускага дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва. Дакументы фонда 571 Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь “Беларуская Рада ў Празе” змяшчаюць грунтоўную інфармацыю пра пачатак дзейнасці арганізацыі, яе першыя гады працы.

Праатакол Устаноўчага схода ініцыятыўнай групы заснавальнікаў Беларускай Рады ў Празе ад 6 лістапада 1923 г. зафіксаваў асоб, якія стварылі арганізацыю. Вядомыя беларускія грамадскія дзеячы сталі актывам рады: Леанід Заяц, Васіль Захарка, Пятро Крэчэўскі (сустракаецца форма прозвішча – Крачэўскі), Аляксандр Цвікевіч, Уладзімір Пракулевіч, Мікалай Вяршынін, Язэп Сак, Уладзімір Жылка [1]. Ініцыятыўнай групай былі падрыхтаваны ўсе неабходныя дакументы для легальнай дзейнасці арганізацыі, таму статут Беларускай Рады ў Празе быў зацверджаны Міністэрствам унутраных спраў Чэхаславакіі. Эмігранты ў бягучых праатаколах неаднаразова падкрэслівалі, што дзейнасць рады адпавядала законам Чэхаславацкай Рэспублікі.

На Устаноўчым сходзе было вырашана, што рада павінна займацца арганізацыяй культурных вечарын і лекцый, развіваць навуковыя і музычна-тэатральныя суполкі, займацца рэгістрацыяй

беларускіх эмігрантаў у Чэхаславакіі, пашыраць выдавецкую дзейнасць дзяспары, аказваць матэрыяльную дапамогу беларусам у ЧСР. Аналіз архіўных крыніц дае падставы сцвярджаць, што асноўныя мэты Беларускай Рады ў Празе былі дасягнуты. У Статуце пазначалася, што яе асноўнай задачай павінна стаць арганізацыйная работа ў асяроддзі беларусаў Чэхаславакіі, выдавецкая дзейнасць, правядзенне канцэртаў і вечарын для эмігрантаў.

Члены Беларускай рады рэгулярна прымалі ўдзел у выставах славянскіх ілюстраваных часопісаў, дзе па магчымасці ладзілі свой нацыянальны стэнд. Адметнай выставай стала мерапрыемства 1933 г., якое праходзіла з 22 красавіка па 7 мая ў Празе ў новым будынку цэнтральнай бібліятэкі-чытальні. Асноўнымі арганізатарамі выставы сталі славянскія замежныя архівы пры Міністэрстве замежных спраў, Камітэт славянскіх жанчын і гарадскі Пажскі архіў [2]. Да камплектавання беларускага аддзела выставы далучылася Беларуская рада ў Празе. Беларускія экспанаты на выставе былі размешчаны адразу пры ўваходзе, за імі стаялі балгарскія і чэшскія стэнды.

Члены рады актыўна абмяркоўвалі змест беларускай экспазіцыі на выставе славянскіх часопісаў у Празе, пра што сведчыць выпіска з пратакола агульнага гадавога схода, які адбыўся 5 мая 1933 г. Эмігранты засталіся незадаволенымі вынікамі выставы, таму разважалі пра магчымыя варыянты пашырэння колькасці экспанатаў. Мерапрыемства кантралявалася Міністэрствам замежных спраў Чэхаславакіі, на правядзенне выставы чэшскі ўрад спецыяльна выдзяляў фінансавыя сродкі дзяспарам. У рамках праграмы кніжнай выставы праводзіліся лекцыі, рабіліся даклады пра нацыянальную культуру і гісторыю, а таксама дыспуты пра перспектывы развіцця выдавецкай справы розных славянскіх народаў. Доклад пра беларускую культуру і выдавецкую справу на выставе славянскіх часопісаў прачытаў загадчык Беларускага замежнага архіва Мікола Вяршынін.

Творчая праца дзяспары працягнулася пры адкрыцці выставы ў Брно. На пасяджэнні Прэзідыума члены рады выступілі з ініцыятывай пашырэння стэндаў беларускай экспазіцыі пры пераводзе выставы з Прагі ў Брно (планавалася адкрыць выставу ілюстраваных часопісаў у г. Брно 9.05.1933 г.). Дэмантаж і перавод выставы з Прагі ў Брно зацягнуўся амаль на 2 тыдні (выстава ў Брно адчыніла свае дзверы 19 мая 1933 г., а скончылася 5 чэрвеня 1933 г.), што дазволіла беларускім эмігрантам знайсці канкрэтнае вырашэнне праблемы са зместам стэндаў. Беларускі аддзел у Брно курываваў член Беларускага нацыянальнага камітэта М. Івашка, які 21 мая прачытаў даклад пра беларускую гісторыю і культуру ў рамках праграмы выставы [3]. Мерапры-

емства праводзілася ў памяшканні мастацка-прамысловага музея.

На фоне іншых славянскіх дыяспар беларускі аддзел экспазіцыі ў Празе выглядаў дастаткова сціпла (13 экспанатаў), што можна патлумачыць абмежаванымі магчымасцямі выдавецкай справы дыяспары. Члены Беларускай Рады пастанавілі дапоўніць экспазіцыю выставы ў Брно кнігамі і часопісамі з прыватнай бібліятэкі В. Захаркі. Старшыня рады перадаў пад распіску М. Вяршыніну свае ўласныя экзemplяры часопісаў і кніг, сярод якіх былі такія перыядычныя выданні, як “Амерыканскі Беларус”, “На чужыне”, “Замежная Беларусь”, “Беларускі Студэнт”, “Беларускі сцяг”, “Покліч”, “Полымя” і інш. Акрамя часопісаў беларускія эмігранты размясцілі на стэндах кнігі на роднай мове, як гэта рабілі іншыя дыяспары. На выставе ў Брно нават экспанавалася этнаграфічная карта Беларусі, выклікаўшая шчырую зацікаўленасць наведвальнікаў.

Яшчэ адной арганізацыяй Прагі, якая займалася кніжнымі выставамі, стаў Беларускі замежны архіў. У якасці прыклада паспяховага мерапрыемства архіва можна прывесці выставу славянскіх часопісаў у доме земляробчай асветы, якая праходзіла з 23 верасня па 14 кастрычніка 1933 г. у Празе (урачыстае афіцыйнае адкрыццё адбылося 2 кастрычніка) [3]. Беларускі аддзел выставы камплектаваў М. Вяршынін, які на стэндзе акрамя часопісаў размясціў беларускі сцяг, геаграфічную карту, фотаздымкі беларускіх краявідаў. Уваход на выставу быў бясплатны, таму мерапрыемства вызначылася значнай лічбай наведвальнікаў. У рамках праграмы былі арганізаваны лекцыі па земляробству і гісторыі, а таксама бясплатныя латарэі, на якіх пераможцы мелі магчымасць атрымаць кнігу ў якасці прыза.

Архіў імкнуўся развіваць супрацоўніцтва з Аб’яднаннем славянскіх жанчын, якое таксама ладзіла кніжныя выставы ў Празе. Асноўнай мэтай дзейнасці аб’яднання стала развіццё культурных узаемасувязей, а таксама збліжэнне славянскіх народаў. Беларускія эмігранты ў міжваеннай Чэхаславакіі прымалі ўдзел ва ўрачыстасцях у рамках праграмы “Славянскіх дзён”. У 1933 г. “Славянскія дні” праходзілі з 8 па 15 красавіка ў старажытным горадзе Млада Баляслаў. Галоўным мерапрыемствам урачыстасці стала выстава славістычнай літаратуры, дзе таксама экспанаваліся кнігі на беларускай мове. Сярод экспанатаў беларускіх стэндаў разнастайных кніжных выстаў былі кнігі і часопісы, якія рыхтаваліся да друку не толькі на тэрыторыі Чэхаславакіі, але і ў БССР, Літве, ЗША, Латвіі.

Такім чынам, выдавецкая і выставачная дзейнасць беларускай дыяспары ў Празе мае працяглую гісторыю. З моманту фарміравання беларускай дыяспары ў Чэхаславакіі эмігранты пачалі далучацца да

міжнародных кніжных выстаў і дзяржаўных мерапрыемстваў, арганізацыяй якіх займалася Міністэрства замежных спраў. Удзел беларускіх эмігрантаў у выставах славянскіх ілюстраваных часопісаў даваў ім каштоўны вопыт міжнацыянальных узаемакантактаў, а таксама вопыт арганізацыйнай работы ў рамках статусных міжнародных мерапрыемстваў у Чэхаславакіі.

ЛІТАРУТУРА

1. НАРБ (Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь). – Ф. 571. – Воп. 1. – Спр. 2. – Л. 2.

2. БДАМЛМ (Беларускі дзяржаўны архіў-музей гісторыі і культуры). – Ф. 3. – Воп. 1. – Спр. 44. – Арк. 97.

3. Вершынін, М. Беларускі Загранічны Архіў у Празе // М. Вершынін // Родны край. – 1933. – № 22. – С. 4.

УДК 94(476)

І. А. Андарала, дац., канд. пед. навук (БДТУ, г. Мінск)

УМОВЫ НАВУЧАННЯ ШКОЛЬНІКАЎ БЕЛАРУСІ Ў 1943-1945 ГГ.

Напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны, у 1940/41 навучальным годзе ў Беларусі была створана і паспяхова функцыянавала дастаткова разгалінаваная сістэма агульнай сярэдняй адукацыі. Сетка школьнай адукацыі налічвала 13043 школы ў якіх навучалася 1826129 вучняў. Школы мелі адносна добрую матэрыяльную базу: былі забяспечаны школьнай мэбляй, абсталяванымі спецыяльнымі кабінетамі, вучэбна-нагляднымі дапаможнікамі, пры кожнай школе функцыянавала бібліятэка з кніжнымі фондамі. Навучальны працэс у школах забяспечвалі 60724 настаўнікі, большасць з якіх мела сярэдняю і вышэйшую педагагічную адукацыю [1, л. 186].

У выніку вайны і за гады жорсткай акупацыі сістэма школьнай адукацыі рэспублікі панесла вялікія страты. У цэлым па рэспубліцы было поўнасьцю спалена і разбурана 6808 будынкаў школ, або больш за 50 % даваеннай колькасці [1, л. 184]. Уцалелыя будынкі патрабавалі істотнага рамонту, неабходна было поўнасьцю ўзнавіць школьную маёмасць, абсталяванне кабінетаў, бібліятэкі, падручнікі.

Акрамя матэрыяльнага, агульнаадукацыйнай школе рэспублікі быў нанесены істотны кадравы ўрон. Многія з настаўнікаў, якія знаходзіліся на акупіраванай тэрыторыі, былі расстраляны, павешаны, вывезены на працу ў Германію. Аб маштабах рэпрэсій у дачыненні да настаўнікаў яскрава сведчыць той факт, што толькі ў Баранавіцкай